

DE SOCIALE FORHOLD I GRØNLAND

Af kærner *Helge Knudsen*, Sukkertoppen

De sidste år har det blandt flere af de „ældre i landet“ heroppe været passende at beklage sig over, at der ødsles med offentlige penge til sociale ydelser, som de pågældende mener er alt for lette at få. Dels søger dette tidsskrift jo at belyse forholdene i Grønland, dels kan der vel være grund til i en målsætningstid at efterprøve, om disse påstande nu også er rigtige og rimelige. Lad mig straks forudskikke, at jeg ikke mener, der normalt er grund til at påstå, at den grønlandske befolkning de senere år er blevet socialt demoraliseret gennem sociale ekstravagancer.

De nævnte påstande samt nogen usikkerhed hos landsrådet har vist iøvrigt medført, at der de nærmeste år skal søges tilvejebragt en nøjere oversigt. Vistnok vil man låne en dansk socialmand, der tænkes sat ind i de nuværende regler og disses virkninger, for så at fremsætte forslag til ændringer af de hidtidige, midlertidige regler, der stammer fra landsrådssamlingen i efteråret 1951. En mere autoriseret udtalelse vil altså ad åre kunne forventes, herunder vel også en bedømmelse af de lokale forsorgsudvalgs og kærnerkontorenes bistand. Mit eget kendskab bygger iøvrigt på dagligt arbejde heroppe med de sociale spørgsmål siden 1951, iøvrigt omfattende 3 kommuner, nemlig den sydligste, den nordligste samt den midterste.

For at forstå „de ældres“ udgangspunkt er et par ord om de sociale forhold før 1951 vel nødvendige. En større historisk oversigt vil være unødvendig. Lad mig henviser heri særligt interesserede til Det grønlandske Selskabs årsskrift 1929-30, hvor daværende landsfoged Knud Oldendow gav en grundig oversigt over den historiske udvikling i artiklen „Socialforsorg i Grønland“. Selvom vi altså undlader at gå tilbage til tidernes morgen, er det dog nødvendigt at huske, at der indtil 1951 var tale om et forsvær, der arbejdede med meget små midler. Den daglige forsvær var henlagt under de små kommuneråd (svarende til de nuværende forsværudvalg), og da disses sparsomme midler ved årets slutning i tilfælde af overskud skulle udliciteres (repartition) til stedets fangere, endda så de bedste fik broderparten (og ofte var det netop de bedste fangere, der var kommunerådsmedlemmer), er der måske

ikke noget at sige til, at man indtil 1951 arbejdede med meget små årsudgifter til sygehjælp, kommunehjælp, fattighjælp og lignende. Oftest var årsbeløbene for den enkelte kommune for hver af disse arter hjælp kun et- eller to-cifrede kronebeløb. Alle parter omgikkes de små offentlige midler yderst forsigtigt. For den månedlige eller årlige hjælp (aldersrenter, invalideunderstøttelser samt byggelån m. v.) stod sysselsrådene. Også disse var nødt til at udvise sparsommelighed. I det hele taget holdtes jo et kunstigt, uhyre lavt udgiftsniveau i Grønland. Ved at holde udsalgspriserne bl. a. på alle husbygningsmaterialer langt under anskaffelsespriserne ydedes et klækkeligt bidrag i forsøget på at fremhjælpe en bedre boligstandard. At dette sidste stort set må siges at være forfejlet, er så en anden sag. Iøvrigt er der jo i de mellem-liggende år sket en udjævning mellem det tidligere kunstige prisniveau og det hjemlige danske, så der udfra pristallet i Grønland fra 1951 til nu er sket godt en tredobling, hvilket ikke bør overses ved en sammenligning af tallene. Men lad os da nu kikke lidt nærmere på de enkelte former for sociale ydelser, som de nu kendes udfra offentliggjorte kommuneregnskaber m. v.

Grundlaget er som nævnt de midlertidige landsrådsvedtægter fra 1951. De administreres af kommunalbestyrelserne, i det daglige dog af lokale forsorgsudvalg, hvis medlemmer er udpegede af kommunalbestyrelserne.

Den største udgift – aldersrenterne!

Indtil 1951 var maksimumsbeløbene 250 kr. årligt for en enlig og 400 kr. årligt for et ægtepar, hvor begge var fyldt 55 år. Denne usædvanlige aldersbestemmelse er sat ud fra, at klimaet og sliddet heroppe erfaringsmæssigt bevirker, at langt de fleste ved opnåelsen af denne alder ikke længere kan yde fuld arbejdsindsats. Hidtil har den store dødelighed jo også medført, at kun en ret lille procentdel af befolkningen opnår en sådan alder. Dog gælder de normale regler ved grønlandske tjenestemænds pensioneringsalder. Før såvel som efter 1951 har det været således, at de ældre, der kunne klare sig fuldtud, ikke kunne tildeles aldersrente, idet trangskrav stilles. Om der senere kan blive tale om dette kravets bortfald, altså om en art folkepension, er kun lejlighedsvis blevet svagt berørt hidtil. Om eventuel hævelse af alderskravet til eksempelvis 60 år har der endnu heller ikke været talt ret meget. Fra 1951 har man ganske vist søgt at tilskynde folk til at vente med at søge aldersrente, ved at tilbyde højere maksimumsbeløb, såfremt rentesøgeren udskød begæringen til det fyldte 60. og endnu højere ved det 65. år. Jeg tror, det er meget få, der har benyttet denne ret. Iøvrigt gav de nye 1951-regler noget mere differentierede satser end tidligere. Maksimumssatserne sattes for enlige til 480 kr. årligt, for ægtepar, hvor begge var berettigede, til 720 kr. Opretholder den eller de pågældende ikke egen husstand, reduceres dog med 25 %. Iøvrigt gaves der mulighed for i særlige tilfælde – sygdom,

To dejlige grønlandske børn.

Foto: Jette Bang

hjælpeløshed m. m. — at yde et personligt tillæg, fastsat for et år ad gangen. Disse regler medførte, at landskassens samlede udgift det første år blev ca. 400.000 kr. og det næste år 500.000 kr., idet der allerede fra 1.10.52 bevilgedes et dyrtidstillæg på 10 %, påny i 1953 øget med yderligere 15 % og fra 1.1. 1955 til ialt 150 % af de oprindelige 1951-beløb. For 1955-56 var de samlede udgifter herefter oppe på godt $\frac{3}{4}$ million kroner. Herefter mente landsrådet det nødvendigt at give en til-

lægs-vedtægt, hvorefter der yderligere kan ydes 1) børnetillæg med 25 kr. mdl. for det første barn under 16 år, og yderligere 10 kr. mdl. for hvert af de eventuelt efterfølgende børn, 2) brændselshjælp på 100 til 150 kg grønlandske kul til de nydere, der har selvstændig husførelse, samt 3) beklædningshjælp hvert år i december på maksimalt 150 kr. pro persona og indtil 50 kr. pr. barn, der modtages børnetillæg til. Både kul- og beklædningshjælpen ydes kun i naturalier. De samlede udgifter steg herefter til ca. 1,1 million kroner om året, og dette står vi omtrent på nu.

Hertil – alderdomshjem.

Ret tidligt var man opmærksomme på, at mange gamle helt uden familie ofte fristede en ret kummerlig tilværelse under så slette forhold, at det måtte være meget nødvendigt snarest at skabe alderdomshjem. Tidligere havde man kun i Julianehåb haft et lille hus, hvor en del ældre kvinder var blevet samlet, uden at man vist dog tør kalde det for et alderdomshjem i den forstand, vi normalt bruger ordet. Det første nye hjem åbnedes sent i 1953 (Upernavik), det næste først i 1954 (Godthåb) og således fremdeles, så de fleste af kystens lidt større byer nu er ved at have hver sit hjem med plads fra 10 til cirka 30 beboere. De sidste regnskabstal viser en årsudgift på cirka $\frac{1}{4}$ million kroner, men vil formentlig, når alle hidtil planlagte hjem er i fuld drift, vokse til op imod $\frac{1}{2}$ million kroner årligt. Her som i Danmark viser regnskaberne, at det er adskilligt dyrere at hjælpe de gamle med en plads på et sådant hjem, end hvis de fortsat kunne klare sig selv. Endnu synes der kun spredte tilløb til at påbegynde egentlige aldersrenteboliger, men alle kommuner bistår dog i stor udstrækning aldersrentenydere med enten mindre, ældre huse (eksempelvis om beboerne har fået boligstøttehus), eller ved at stille boligstøttehuse til rådighed, idet kommunerne de senere år fra landsrådet har fået en forholdsmæssig del af et årsbeløb på 300.000 kr., hvortil kommer boligstøttetilskud fra staten, så disse mindre boligstøtte-tilskudshuse straks overgår til kommunens disposition, idet hele indskud såvel som tilskud straks indgår i statsregnskabet. De enkelte kommuner får på den måde 1 a 2 huse om året, omend husene ikke altid anvendes til aldersrentenydere. Det er såvel mit som manges indtryk heroppe, at man ved de nugældende regler har ydet en god og forsvarlig støtte til de ældre. Dersom reglerne i de enkelte tilfælde virkeligt er fulgte, skulle der ejheller være stort at kritisere. En nøjere gennemgang vil formentlig lovligt ofte vise eksempler, såvel tilfælde af for flot som for knapt fastsatte beløb og tillæg. Især synes det ofte at knibe med forståelsen af, at maksimale beløb ikke bør udbetales, dersom den pågældende modtager en del arbejds løn, eller endnu har ganske gode fiske- eller fangstindtægter. Ligeledes kendes tilfælde, hvor en husstand med et par gamle forældre samt flere voksne, fastansatte eller velbjergede børn har hævet brændselstillæg, hvad just ikke kan siges at være meningen.

*Røntgenskibet „Misigssut“ på vej ind til Kuødlørssuaq
og grønlandere på vej ud i motorbåd for at byde velkommen.*

Foto: Jette Bang

Invalideunderstøttelser.

Som bekendt kendes endnu ikke egentlige invaliderenter, men fra tidligere udbetales invalideunderstøttelser til de tilsvarende kategorier af personer. Aldersrentesatserne bruges oftest som udgangspunkt, ligesom lægernes skøn og indstillinger anvendes ved kommunalbestyrelsernes fastsættelse af årsbeløb en gang årligt. Årsudgiften er stort set steget i takt med aldersrenterne, idet udgiften det første år var 58.000 kr., mod nu tæt op mod en kvart million kroner. Ret megen større retfærdig-

hed kan formentlig næppe opnås, medmindre man i højere grad kan komme over til en mere aktiv social-politik, hvor man individuelt i højere grad kan søge at drage hver enkelt ind i andre former for erhverv. Hermed være ikke sagt, at der ikke i enkelttilfælde er gjort forsøg herpå, men i tilstrækkelig grad har der næppe hidtil været tid eller muligheder, udfra de særlige grønlandske forhold. For alvorligt skadede, såsom dybere åndssvage og sindssyge, har staten i de senere år søgt sikret anstaltplads i Danmark, ligesom de mange ofre fra polioepidemierne er blevet behandlet i Danmark.

De almindelige hjælpeformer.

Vender vi os så til det, folk almindeligvis kalder for sociale udgifter, altså den egentlige kommunehjælp, har vi noget mere udførlige regler. Selvom disse så langt fra svarer til, hvad Socialreformen byder på, bør det erindres, at reglerne lidt groft sagt er koncentreret ned til, hvad man oprindeligt anså for det praktisk overkommelige i Grønland. Kommunehjælp – ikiutit – kendes jo også fra tidligere i Grønland, men det må indrømmes, at en gennemgang godt kan give et og andet at tænke på. Det første år drejede det sig om godt 100.000 kr., medens vi i 1956-57 var nået op på ca. 870.000 kr. Har „gnavpot“ da virkelig ret? Åh mon, for tager vi det følgende år, vil vi se, at årsudgiften nu er nede på ca. 205.000 kr. Forklaringen er ret enkel, idet der for dette år for første gang optræder en konto, som hedder „hjælp til tb-patienter og disses familier“ med 454.000 kr. Udgifter foranlediget af tb er just ikke nye, men altså først på dette tidspunkt når man frem til et klart billede af, hvor stor en hjælp, der her har været nødvendig. Det må jo således erindres, at først i 1950-erne tager bekæmpelsen for alvor fart i Grønland. I 1954 kommer det store Dronning Ingrid's Sanatorium i Godthåb til, lidt senere røntgenskibet „Misigssut“, hvorefter man de følgende år for alvor får indkredset og behandlet i hundredvis af patienter årligt. Formentlig vil det endnu nogle år vise sig nødvendigt at måtte anvende cirka en halv million kroner årligt til tb-hjælp, medens den almindelige understøttelse synes at ville ligge mellem 200. og 300.000 kr. årligt. Efter at man nu fra efteråret 1959 har fået en egentlig sygehjælpsordning for de organiserede grønlandske arbejdere, vil man troligt nok kunne forvente noget fald i udgifterne, men der vil jo fortsat være såvel fiskere som fangere, der periodevis grundet sygdom eller lignende må have nogen hjælp.

Hvorfor bliver folk syge?

Helt klart står det vel ikke, om det er mangelfuld kost, beklædning eller for ringe boliger, der oftest kan udpeges som hovedskyldneren i nye tb-tilfælde. Vel snarest ofte et samspil af de nævnte årsager. Sålænge mange især ældre fortsat klamrer sig

Grønlandere i venteværelset ombord på „Misigssut“ for at komme til den årlige rutineundersøgelse. Departementschef Eske Brun, der tilfældigt var på besøg ombord, underholder sig med de ventende.

Foto: Jette Bang

til små bopladser eller uegnede udsteder, på trods af mangelfulde indtjenings- og ernæringsforhold, og på trods af manglen på mulighed for på disse steder at få virkelige bolig- og andre forbedringer, er det formentlig for optimistisk at regne med mere end en langsom nedbringning af de nævnte udgifter. Lettere gøres det unægtelig heller ikke, når det erindres, at man desværre kun i få tilfælde kan anvise sådanne folk tilflytningssteder, hvor alle forhold er forsvarlige for en tilflytning. Formentlig vil dels den fra nytår påbegyndte prisdifferentiering, dels vedtagelsen af 57-

millioner kroners industriplanerne i 1959 betyde vendepunkter, selvom der jo vil gå nogle år, før anlæg og boliger for alvor får den tilsigtede betydning – i første omgang jo kun for de nuværende bysamfund og dårligt nok endda til disses normale tilvækst.

For stor og for lille hjælp er forkert hjælp.

Jeg vil tro, at tb-hjælpen er blevet en hovedpude for nogle familier, så ekspatiernes tilbagevenden til normale indtjeningsforhold er blevet unødigt udsat. Men der kendes desværre også en del eksempler på, at ekspatienter grundet for svag hjælp – i nogen tilfælde udfra egen vægring mod at få hjælp – har fået tilbagefald. Udover det menneskeligt tragiske i sådanne tilfælde bør det huskes, at staten har meget store udgifter til helbredelse eller i det mindste behandling af tb-patienter. Fra officielt hold blev der for få år siden nævnt en gennemsnitsudgift på ca. 13.000 kr. pr. udskrevet patient. Formentlig har sanatoriet nu nedbragt dette gennemsnit, hvor vistnok må være medregnet store billetudgifter til og fra danske sanatorier. Med tb-hjælp som med hjælp iøvrigt gælder det jo, at såvel „for stor som for lille hjælp er forkert hjælp“. Udover at konstatere, at forsorgsudvalgene udfra medlemmernes indgående kendskab til de små samfunds enkelte familier ofte yder meget velfbalanceret hjælp, må det vel indrømmes, at yderligere støtte ofte ville være ønskelig, men hidtil sjældent i tilstrækkelig grad praktisabel. Der har flere gange været tanker fremme om socialhjælpere eller lignende. Formentlig vil en sådan ordning ikke alene blive dyrere, end hvad man antagelig tror at kunne spare, men også utilfredsstillende, i det mindste indtil sådanne medhjælpere er uddannede og virkelig har haft lejlighed til at indleve sig i de grønlandske forhold, som er ret forskellige fra sted til sted, selv indenfor de enkelte kommuner.

Iøvrigt bør det vel påpeges, at der oftest er tale om, at ikke mindst lægerne, efterhånden også sundhedsplejerskerne, men også andre udsendte i høj grad bistår med råd og dåd, herunder henvendelser og forslag til de enkelte udvalg.

Beskedne fattighjælpsudgifter.

Ligesom i det øvrige Danmark er fattighjælp også en mulighed, omend nærmest en sidste udvej. Oftest ydes sådan hjælp jo kun udfra, at modtageren i virkeligheden misbruger det offentlige. Er disse tal da så urimeligt store? De første år beløb denne hjælp sig til omkring 2.000 kr. årligt, vel nok dog noget mere, idet regnskabs-tallene jo er den hjælp, som ikke allerede er tilbagebetalt. Men noget afskrækkende stort, kan man vel ikke sige disse tal afslører. Med årene er årsudgiften dog steget en del, det sidste regnskabsår til knapt 10.000 kr., men her må det erindres, at staten ikke tolererer gamle restancer på boligstøtteudgifter, hvorfor en væsentlig del af

Det er stadig almindeligt i mange små grønlandske hjem at „pynte“ bræddevæggene med illustrationer fra danske ugeblade o. lign.

Foto: Jette Bang

udgifterne på denne konto er dækning af ydelser i tilfælde, hvor man desværre de første år af boligstøtteordningen fik placeret folk, der nok var utåleligt ringe stillede boligmæssigt og i det hele taget, men blot heller ikke havde mulighed for i praksis at betale de ydelser, som ellers kunne siges at være normalt rimelige. Efterhånden er der i en del af sådanne tilfælde sket ombytninger, så sådanne familier har måttet bytte med gode betalere, der så har overladt deres ældre, endnu brugbare, men ofte lovligt små huse til de økonomisk svagere familier, som dermed følte sig bedre hjulpe. Sådanne ombytninger må naturligvis ske med stor varsomhed og er både

besværlige og tidsrøvende, men aldeles nødvendige også af hensyn til folks fornemmelse af, hvad der er ret og rimeligt. En del tilfælde er vel endnu tilbage, men søges rettede, ligesom man nu søger at undgå den slags fejltagelser ved ydelsen af nye lån.

Ambulanceudgifterne.

En konto som lægetilkaldelser og transport af patienter svarer nærmest til en dansk kommunes ambulancekonto. Normalt volder det vel ikke så stort besvær at få sendt bud til lægen, men for de små og isolerede pladser vedkommende kan en kajakmand, en slæde eller motorbåd blive nødvendig i påkommende tilfælde. Tilsvarende kan en båd eller slæde blive nødvendig for at få en tilskadekommen hurtigt nok frem til sygehuset. Det første år var udgiften kun godt 15.000 kr., senere svingende mellem godt det dobbelte og tredobbelte. Der kan sikkert nævnes eksempler på transporter, som burde være undgået eller blev unødvendigt dyre, men det er vel menneskeligt forståeligt, at man hellere sender én syg for meget end én for lidt. Ligeledes ligger det jo i sagens natur, at der ikke rigtig er nogen til at føre kontrol med udgifterne. Skulle den, som transporteres, blot betale en lillebitte brøkdels selv, var det muligt nok til at begrænse udgifterne langt mere end disse småbeløb. Iøvrigt må man jo håbe på, at bedre kystforbindelser, udvidet flyvning og da især en mere koncentreret beboelse vil kunne nedbringe udgifterne.

Alt for mange smålån?

Sammen med de andre forsorsregler overførtes også en gammel regel om, at dersom nogen uden egen skyld mister et erhvervsredskab og ikke er i stand til at genskaffe dette, så det vil gå ud over indtjeningen, så kan kommunen yde et midlertidigt erhvervslån, dog ikke over 500 kroner, så den pågældende altså undgår at blive egentlig forsorgstrængende. Sådanne lån skulle gerne tilbagebetales på mindre end et par år. Dette skulle jo egentlig ikke være noget særligt omfattende problem, selvom storm, isfangt og andre særlige forhold gør den slags uheld hyppigere, end læseren måske umiddelbart kan forestille sig.

En periode for nogle år siden udviklede det sig imidlertid til, at snart sagt enhver fisker eller fanger, der trængte til en ny riffel, en langline eller dorry eller kajak, søgte og fik bevilget dette på lån, som det siden har givet meget mas at få halet ind igen. Jeg må tilstå, at jeg lige i øjeblikket ikke helt kan se eller huske, hvordan dette fejltrin gik for sig, men siden da er reglerne blevet strammet stærkt, og udgifterne er vist de fleste steder meget isolerede, medens mange penge – formentlig mindst 100.000 kroner – endnu er under opkrævning. På dette punkt har der altså været tale om, og med nogen ret, at det har været lovlig let at få sociale ydelser. Selvom systemet jo har mindet om det forkastelige smålåneri, så taler de fortsat store

restancer vel dog om, at denne midlertidige hjælp ikke var helt unødvendig og vel også i mange tilfælde har sikret, at folk fik indtægter, så egentlig kommunehjælp blev undgået.

Børnene.

De resterende sociale udgifter samler sig om børnene. Der har vi dels de almindelige børneforsorsregler, dels børnebidrag. I en række tilfælde, hvor børn har været anbragt udenfor hjemmet, ydes plejepenge, i visse tilfælde har man midlertidigt indrettet mindre børnehjem eller afholdt beklædningsudgifter. Det første år androg udgifterne kun 1732 kr. for hele Grønland, medens årsudgiften nu ligger på cirka 40.000 kr. Hertil bør iøvrigt bemærkes, at landsrådet i forståelse med sundhedsvæsenet flere steder de seneste år har opført små, midlertidige børneplejehjem, især af hensyn til børn, hvis moder eller forældre må indlægges til behandling for tuberkulose. Landskassen har altså betalt disse hjem, som er placeret tæt ved det lokale sygehus, så selve driften indgår i sygehusets, altså at husholdning, vask, personale m. v. sorterer under lægevæsenet. De forældreløse eller enkebørnene støttes naturligvis også. Udfra forskelle i behov varierer ydelserne en del. Fra de første års samlede udgift på godt 14.000 kr. til det sidste års knapt 68.000 kr. ligger vist en udvikling, der stort set svarer til tendensen for de øvrige anførte konti.

Overvældende med uægteskabelige børn.

For børnebidragenes vedkommende må det derimod åbent indrømmes, at udviklingen har været for overvældende. Her var det således indtil 1952, at når et barn var født udenfor ægteskabet, og en barnefader var blevet fundet og dømt til at betale et årligt bidrag, oprettedes en sparekassebog. Faderens indbetalte bidrag eller dele heraf indgik på sparekassebogen, og når moderen henvendte sig om hjælp til barnet, hævedes beløb, altså dersom der var noget at hæve af. I enkelte tilfælde, især når en udsendt var barnefader, kunne retten gå med til, at der indbetaltes et éngangsbeløb, som var fastsat med hensyntagen til, at forrentningen sikre, at barnet hele perioden stadig kunne få det fastsatte halvårsbidrag udbetalt. Medens et sådant éngangsbidrag ved århundredskiftet kun udgjorde 72 kr., var det dog 1800 kr. i 1950. Derefter hævedes det til 2400 kr. og senere til 3600 kr., muligvis nu lidt højere. I 1951 var de fleste årsbidrag på cirka 125 kr., medens man senere fastsatte 200 kr. som normalbidrag, det er så senere igen blevet pristalsreguleret, så årsbidraget nu er 318 kr., formentlig også stigende på ny i år. Men medens éngangsbidrag fortsat indsættes på sparekassebog og kommunen så årligt hæver, hvad der er udbetalt i årets løb, så afskaffedes hele resten af ordningen med sparekassebøger, da nye regler blev

indført, så barnemoderen – forudsat trang – er berettiget til at modtage børnebidraget, uanset om dette er forskudsvis indbetalt. Dersom barnefaderen rettidig har indbetalt, kan bidraget naturligvis udbetales moderen uanset trangsreglen. Da antallet af børn født udenfor ægteskabet desværre er steget stærkt, sine steder ligefrem voldsomt, så volder opkrævningen stadig flere kvaler, især grundet det flere gange antydede underbemandede administrationsapparat. Årsregnskabernes tal opgives med forskellen mellem de udbetalte bidrag og fædrenes indbetalinger. Det første fulde årsregnskab (1952-53) viste en merudgift på godt 54.000 kr., næste år godt det dobbelte, og i det sidste regnskabsår knapt 280.000 kr. Sammentælles udgifterne for de hidtil afsluttede regnskabsår, kommer man til cirka 1½ million kroner. Ganske vist er en del barnefædre døde, i nogle sager er fædre aldrig blevet fundet, og i en del tilfælde eksempelvis tb-patienter er beløb blevet eftergivne, men alligevel udestår meget store restancer. Personlig vil jeg tro, restancerne ikke er under ¾ million kroner snarere noget højere, dog næppe over 1 million. Formentlig må den forskudsmæssige udbetaling til sikring af børnenes opvækst være hævet over diskussion medens alle sikkert kan være enige om, at såvel disse som andre restancer bør opkræves mere effektivt.

Anden børneforsorg

Udover de allerede nævnte former for børneforsorg findes der såvel børnesanatorier, børnehjem samt børnehaver i Grønland. Heraf er børnesanatorierne de ældste, idet de første opførtes i 20'erne. Sanatorier findes nu i Julianehåb, Sukkertoppen, Jakobshavn og Umanak samt på østkysten i Angmagssalik. De er opført og drives af Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn, dog med statstilskud og tilskud fra landskassen (ca. 50.000 kr. årligt de seneste år). Der er ikke tale om egentlige tuberkulosesanatorier, oprindeligt nærmest om børn med anlæg og miljø, så tuberkulose kunne befrygtes, så kortere eller længere anbringelse på et af hjemmene var ønskeligt. Efterhånden er sanatorierne, der vel har plads til cirka 100 børn, i højere grad blevet børnehjem.

Indenfor det sidste tiår har Røde Kors oprettet egentlige børnehjem, nemlig i Julianehåb, Godthåb og Egedesminde. Desuden har der i en noget længere årrække været drevet et rent grønlandsk børnehjem af ægteparret, pastor Jens Chemnitz, den sidste årrække i Lichtenau med en halv snes børn. Dette hjem „Gertrud Rasks Minde“ får årligt 10.000 kr. fra landsrådet, medens hjemmet iøvrigt opretholdes af private, kristelige støttekredse både heroppe og i Danmark. Udfra de særlige forhold i Nanortalik kommune overvejes for tiden oprettelsen af nok et børnehjem, antagelig i Nanortalik by. Landsrådet har hertil afsat 300.000 kr., men det påregnes, at Røde Kors vil forestå opførelsen og driften. Det årlige statstilskud til børnesanatorier og børne-

Mange grønlandske hjem er endnu for små og dårlige især på de små steder.

Foto: Jette Bang

hjem i Grønland er omkring 1 million kroner, medens landsrådet hidtil har ydet godt 100.000 kr. årligt til Røde Kors' drift.

Red Barnet har nu 12 børnehaver i drift i Grønland, alle opført i 50'erne. Ialt omfattes godt 600 børn. De årlige driftsudgifter er på omkring en halv million kroner. Børnehaverne synes først og fremmest igangsæt af pædagogiske grunde, altså af hensyn til sprog, god hygiejne, spisevaner med mere. De enkelte kommuner yder normalt tilskud til driften, hidtil ialt godt 100.000 kr. årligt, medens statens tilskud er på ca. 1/3 million kroner. I de kommende år kan det vel ventes, at industrialiseringen vil skubbe udviklingen mere i retning af socialt betonedede heldagsbørnehaver. Om børnehaver-

udvalg i lighed med danske kommuners har der endnu ikke været tale, ja kommunalbestyrelserne kender end ikke regnskaberne, som de betaler tilskud til. Men såvel for børnehavernes udsendte personale som sanatoriernes og børnehjemmenes vedkommende er der i det daglige et godt og naturligt samarbejde om løsningen af de mange opgaver, som må løses sammen med kommunernes øvrige sociale problemer.

Den værdifulde mælkehjælp

De seneste år har sundhedsvæsenet gennemført en ordning, så gravide kvinder de sidste måneder før fødslen samt i børnenes første levemåneders tildes mælkekort så de kan få gratis tømælk. Ordningen synes at have stor betydning i forhold til en årsudgift på mindre end $\frac{1}{4}$ million kroner. I den forbindelse bør ernæringsrådet også nævnes, herunder at der nu er ansat en fast konsulent i Godthåb. Placeringen af stadig flere sundhedsplejersker skulle vel også fremover kunne være med til at nedbringe den tidligere alt for store børnedødelighed, hvad udbygningen af sundhedsvæsenet på alle felter jo også giver muligheder for.

Boligrevolutionen

Uden at kunne give de pessimister ret, der slet og ret anser alle udgifter til det grønlandske samfund, som mere eller mindre spildte sociale ydelser, bør de senere års store tilskud til forbedringer af boligstandarden vel også nævnes her. I det træfattede Grønland har boligerne jo gennem årene voldt mange vanskeligheder. Mange forslag har været fremsatte, meget er søgt praktiseret. Først fra 1953 ved boligstøtteordningen kan det vel siges, at man virkelig er nået frem til et perspektiv, der for alvor kan være med til at sikre virkelige hjem for hver familie. Flere helt nye tanker og principper blev da gennemførte, desværre ganske vist uden at befolkningen fuldtud kunne gennem- og overskue, hvilke tanker og mål, der stikker under. En stor vanskelighed har formentlig ligget i, at staten gennem kunstigt meget lavt holdte udsalgspriser på alle bygningsmaterialer ydede endog meget store tilskud til boliger. Alt for ofte blev disse boligmaterialer imidlertid brugt yderst uheldigt og ukyndigt, så materialerne på ganske få år gik til, så nye store tilskud få år senere blev nødvendige til samme familier, der så påny „byggede“ uden fornøden vejledning eller bistand af folk, der kendte de hensyn, klima m. v. må kræve ved et sådant byggeri. Naturligvis med enkelte undtagelser opstod der altså ikke boliger, der kunne give hjem, sådan som vi andre er vant til at kende dem. Meget af sådant byggeri betød manglende muligheder for hygiejne, et sundt eller økonomisk dagligliv, som vi føler det naturligt. De forløbne år siden 1953 har ikke i hvert tilfælde og på alle områder medført de ønskelige resultater, men dog en sådan kvalitetsfremgang, at værdierne og mulighederne på en helt anden langsigtet måde kan sikres et stadigt stigende antal familier. Be-

tingelserne tør vel siges at være sådan, at man i det øvrige land med kyshånd ville tage mod tilsvarende. Således kræves normalt ikke noget eget-indskud. De første år opkrævedes kun halvdelen af ydelserne (renter og afdrag), ligesom der for det andet og følgende børn ydedes yderligere 5 % tilskud op til højst et samlet statstilskud på 75 %. Selvom udsendte fagfolk til byggeriet, fornødne isolationsmaterialer, noget større krav til størrelse og kvalitet iøvrigt vil medføre langt højere byggeudgifter – ofte så et sådant hus kom til at stå i en samlet opførelsespris af mellem 20 og 40.000 kr. – så skulle tilskuddene jo nedbringe disse fordyrelser overordentligt især da afdragstiden nu er cirka 33 år mod før ofte kun 3–4 år. Sommeren 1959 ændredes tilskudsreglerne, så statstilskuddene herefter de følgende 5 år er sat til 40 %. Til gengæld hævedes børnetilskuddene fra 5 til 7½ %, så familier med større børneflokke fortsat kan slippe med at betale ¼ af ydelserne. Yderligere er der de senere år vokset en lokal håndværkerstand frem, som nu især påtager sig boligbyggeri, hvilket skulle medføre en del besparelser i forhold til, om udsendte håndværkere skulle udføre arbejderne til GTOs priser. Oprindeligt gav staten årligt 6 millioner til boligstøttebyggeriet. Fra 1959 er dette hævet til 10 millioner kroner årligt, da prisstigninger og forbedring af standardtyperne ikke har kunnet undgå, at antallet af nye huse blev reduceret, så tilgangen af boliger end ikke svarede til befolkningstilvæksten. Selvom udviklingen i retning af hjem – altså møbelmæssigt m. v. – er gået stærkt frem, er der her endnu meget langt, før der kan være grund til at være tilfreds. Især er der ikke mange muligheder for de mange (omend for hvert hvert år færre) på de afsidesliggende småsteder, men løsningen må jo som før nævnt ligge i, at de gode produktionssteder gøres tilflytningsmodne.

Afsluttende betragtninger

Jeg håber ikke ovenstående vil blive opfattet som forsøg på at snakke mig fra, at alt ikke er såre godt og forbedringer trænger sig på. Og med forbedringer mener jeg ikke blot øgede udgifter. Hjælp til selvhjælp vil jo alle dage være det egentlige mål. På en række felter synes udviklingen også at pege i den retning. De seneste år er også den grønlandske befolkning blevet henvist til at købe almindelig håndkøbsmedicin hos Den kongelige grønlandske Handel Briller må ligeledes betales. Endnu er al tandpleje endog proteser gratis, men mon ikke i det mindste en symbolsk betaling for proteser kan ventes. Den sidste arbejderoverenskomst indeholder bl. a. nyt som nævnt også en sygelønsordning, hvorefter de lokale arbejderforeninger skal udbetale deres syge medlemmer en ganske vist ret beskeden sygehjælp efter en kort ventetid. Medens den syge arbejders arbejdsgiver (oftest en statsinstitution) skal refundere de ⅔, må foreningen dække resten gennem kontingenter. Det næste skridt må vel blive oprettelsen af en arbejdsløshedskasse om få år, hvilket vel også vil forudsætte, at ar-

bejderne selv må yde noget, og først og fremmest være medlemmer. Om det nu også er rigtigt at opbygge disse mere forsikringsprægede ordninger helt efter dansk mønster, kan der muligt sættes spørgsmålstegn ved. Måske var det en bedre vej, om man i lighed med det norske „trygd-system“ søgte at opbygge et ret enkelt forsikringspræget „væsen“, som i tilfælde af sygdom, arbejdsløshed, ulykke eller invaliditet kunne træde til. Muligt burde den vel engang kommende overgang til folkepension også indgå i samme kontor, der nok kunne underlægges eller indgå i kænnerkontorerne, såfremt der ellers både lokalemæssigt, personalemæssigt (herunder unægtelig boligmæssigt) og forståelsesmæssigt fremover vil blive bedre muligheder for opnåelse af fornøden støtte. At noget sådant først og fremmest bør betyde, at de forskellige og i virkeligheden meget store opkrævningsopgaver må løses (først og fremmest alt for store restancer på bolig- og erhvervsstøtteordningerne), har jeg vist før tydeligt ladet forstå. Derefter kommer såvel opbygningen af virkelige folkeregistre samt en mere aktiv socialpolitisk indsats.

Selv er jeg mest betænkelig ved, at alt for mange ved at være kommet i en urimelig stor gæld ikke fuldtud kan føle sig som frie og selvstændige samfundsborgere. Vil en fortsættelse ikke kunne komme til at gå ud over det naturlige samfundssind, så det vil savnes i de kommende års fælles løft frem mod en ligestilling – i det mindste med andre ret fattige egne af vort land?

Forskellige legater og lignende, som også findes i beskedent omfang, gør meget godt bl. a. ved juletid, men stort set er også sådant „importeret“. Forsøg på fra befolkningens egen side at sikre forskellige støtteforeninger, hvor medlemmerne yder hinanden bistand, savnes stort set endnu. Nogle tilløb kendes, heriblandt begravelses- og kirkegårdsforeninger. Et forsøg på at give eks-tuberkulosepatienterne en virkelig støtte den sværeste tid efter udskrivelsen gennem foreningen NERIUT, synes desværre ikke hidtil at have medført det tilsigtede resultat. Dels har det muligt nok vist sig, at mange grønlandere i forbløffende høj grad har formået hurtigt at vende tilbage til deres naturlige erhverv, dels synes det, som om foreningens eksistens i for høj grad er blevet en undskyldning for myndighederne. Muligt nok vil al småindustri eller lignende beskæftigelsesmuligheder endnu nogle år være for svære at starte, især udfra et for lille marked. En del sociale udgifter undgås vel dog gennem fremstillingen af grønlandsk husflid. Også på dette område synes det, som om nødvendig støtte ikke i tilstrækkelig grad er blevet ydet, medens mange kloge hoveder (også undertegnede) har givet hver sin løsning, hvoraf kun de færreste har haft praktisk betydning.

Når jeg skal sige min ærlige mening, synes jeg det rigtigt at pege på, at alt for stor en del af befolkningen – og da ikke mindst udenfor byerne – i alt for lange perioder af den mørke og kolde tid har det så ringe, at jeg ofte har stillet mig det

spørgsmål: Hvad i alverden lever de mennesker dog af? Her bør det vel huskes, at landets oprindelige befolkning har været nødt til at affinde sig med, at deres verden i lange perioder endog var en overordentlig hård og fattig virkelighed, men at der snart ville komme sol, mad nok og varme. Så længe mange fortsat er tvunget ind under lignende vilkår, var der formentlig god grund til at yde en eller anden form for skolebespisning til børnene, der særlig let kan bremses i deres naturlige vækst ved disse magre perioder. En spød begyndelse er gjort herpå, men tilsyneladende kniber det for landsrådet at afse de fornødne penge, ligesom de hygiejniske forhold også bremser. Disse fattige perioder klares vist kun udfra det oprindelige grønlandske sammenhold og fællesskab, hvor det lidet, der findes, må deles indenfor familien i bredeste forstand. Dette fællesskab mod fattigdommen fører desværre ikke videre over, eksempelvis i fiskerierhvervet. Dertil har de ældre været for dybt forankret i kajakfangstens enspænderindsats.

Måske er der i det foranstående glemt et og andet, som kunne og burde medtages for at give det rette billede af de sociale forhold. Til gengæld må det indrømmes, at billedet er blevet mere broget end egentlig nuanceret. Det har været mig magtpåliggende at give et bredt billede, uden dog at fortabe mig for meget i detaljer.